

## Prilozi za povijest filozofije u franjevačkom redu.

Dr fra Juraj Božitković.

Prof. o. Frano-Ante Perić, kao filozof.  
(1783—1852.)

Frano se Perić rodi u Živogošću 1783. Početne i srednje nauke svršio u franjevačkom samostanu u Makarskoj; novicijatu u Živogošću od 2./9. 1799. do 2./9. 1800. U čast imena m. p. prof. o. Ante Perića uze si ime Frano-Ante. Filozofiju je učio u Makarskoj tri godine pod generalnim lektorima o. Ivanom Radonićem i Markom Bašićem. Na 12./9. 1803. započe teologiju učiti pod gen. lektorom o. Andelom M. Kačićem-Miošićem u istom samostanu. M. p. redodržavnik fra Andrija Dorotić, na 4./3. 1804., daje mu dozvolu, da proslijedi i svrši više teološke nauke u Mlecima. Na povratku u zavičaj, 4./12. 1807., postade lektorom filozofije u Šibeniku. Na 12. 10. 1813. bi ustoličen za generalnog lektora u Šibeniku. U istom svojstvu bijaše prepomješten, 20./9. 1816., u Makarsku. Ondje predavaše sve dok ne bude pozvan u splitsko, biskupsko sjemenište za profesora filozofije. God. 1826. već ga nalazimo u Splitu. Od tada pa do svoje smrti, koja ga snađe u Splitu, 13./9. 1852., bijaše vrstan profesor, sjajan govornik i višeput imenovan upraviteljem klerika i studenata. Propovijedaše po svim dalmatinskim katedralama, a 1839. za vrijeme ferija držaše misije u Bosni sa o. Šimunom Milinovićem. Njegovi govori pripremljeni za tisak nalaze se u sinjskom franjevačkom arhivu.

Prof. o. Frano-Ante Perić obradi filozofiju pod ovim naslovom: »*Exercitationes philosophicae a F. Francisco Perich exaratae. A variis auctoribus, et manuscriptis depromptae atque in unum collectae, eiusdem manu conscriptae.*« Format je rukopisa, koji se čuva u franjevačkom makarskom arhivu, 29 × 21 cm. Najprije raspravlja o maloj logici. Filozofiju označuje: »Poznanje istinito, stalno i očevidno prirodnih stvari po uzrocima«. Filozofiju dijeli na logiku, metafiziku, fiziku i moralku. U prvom i drugom dijelu tumači, što su zamjećaj (perceptio), pojam, univerzali Porfirija, kategorije, sudi, izreke, oznaka i razdioba (br. 8—115); u trećem i četvrtom, što je dokazivanje, metoda, sofizmi i kritika (br. 116—236). Zatim obrađuje spekulativnu logiku, u kojoj dokazuje, da nijesu opstojali preadamovci proti Peireriju (br. 4). Pripušta filozofičnu slobodu svima, koji pravo filozofuju (Q. II.). — Proti skepticima brani opstojnost znanosti (Q. III.); proti platoncima, da ona nije čisto sjećanje (Q. IV.). Proti Berclay-u uči opstojnost tjelesa; a proti Malebranche-u, P. Baylle-u, Wolfu, Fardellu, Cani-ju tvrdi, da se njihova opstojnost može dokazati (Q. V.). Ne može se dati, da u istom umu o istom predmetu istodobno bude

čin vjere, mnijenja i znanosti (Q. VI.). Proti Pyrroncima dokazuje, da nas naši osjeti ne varaju (Q. VII.). Opću Descartes-ovu sunjnu zabacuje (Q. VIII.). »Sensus intimus« u nama porada metafizičnu stalnost o našim afekcijama, koje u sebi čutimo (Q. X.). Artikularni glasovi nijesu prirodni, nego izmišljeni znakovi stvari (Q. XI.). — Umne biti stvari apsolutno su nepromjenjive, nužne i vječne (Q. XII.).

Vrlo je zanimiva Perićeva metafizika, koju označuje, da je »scientia entis et mundi in genere rerumque immaterialium«. Hvali kao vrsne metafizike: Malebranche-a, Leibnitza, Grassenda i Wolfa. U prvom dijelu metafizike radi o ontologiji. Dokazuje, što je bitak (ens). Ono što po sebi opstoji, to sačinjava supstanciju (c. I.). Svojstva su bitka: istina, dobrota i jedinstvo (c. II.). Ono je moguće, što u sebi ne uključuje protivnost (c. III.). Supstencija ili personalnost nadodaje pojedinoj naravi negaciju komunikacije drugomu (c. IV.). Zatim prelazi na etiologiju, t. j. znanost, koja raspravlja o uzrocima. Priznaje četiri uzroka i označuje ih u aristoteličnom smislu (c. I.). Uči, da su stvorenja pravi, djelatni uzroci (c. II.).

Drugi dio metafizike za Perića sačinjava pneumatologija, koju luči u zeologiju i psihologiju. U prvoj raspravlja o živinskoj duši, u drugoj o ljudskoj. Iznosi razna, stara i nova mišljenja (c. I.). Zaključuje, da nijeme životinje, koje čute i poznavaju, nijesu čisti automati (c. II.). Njihova duša ne može se sastojati u nekom finijem, ognjenom dijelu, niti je »spiritus tenuissimus«, niti se može nazvati, da je »flos sanguinis« (c. III.). Ona nije razumna (c. V.). Ona ne ističe iz duše svijeta, kako uče Spinoza i Iollandus (c. VI.). Ona nije pedipsani demon (c. VII.). Kada tumači, kako Bog sutječe u živinska djelovanja, zabacuje okazionalistični sustav Ljudevita Barbieri-ja (c. VIII.), koji oduzima istima djelatnu, uspješnu snagu. Životinska je duša nerazdjeliva (c. IX.). Ona je »neki netvarni princip, koji je daleko različit od ljudskoga i daleko nižeg uvjeta (c. IX. 2). U drugoj, t. j. psihologiji, radi o ljudskoj pameti (Q. I.). Proti materijalistima uči, da ona nije puka djelatnost moždana. Materija ne može nikako postati »cogitans«. To dokazuje osobito proti Locke-u. »Čovječja je pamet duhovna supstancija«. Njezina bitnost ne može se postaviti u aktualnom i neprestanom mišljenju, kako Descartes sudi, budući da ona ne postoji vazda u takovom napetom stanju (Q. II.). Ljudska je duša besmrtna. Sa čovječjim tijelom ona ne umire. Rastavljena od tijela žive i misli. Bog je hoće takovu na vijeke sačuvati (Q. III.). Ona nije čestica božanstva, niti dio duše svijeta (Q. IV<sup>a</sup>). Ona se seli iz jednoga tijela u drugo. Nju roditelji ne poradaju. Ona ne preopstoji. Bog nije stvorio duše na početku vremena. Ne može se reći, da je pogrešno mnijenje onih, koji tvrde, da Bog u prvom času začea stvara razumnu dušu i u tijelo je ulijeva. Duša je samo jedna u čovjeku. U svakom individuu jednaka je u bitnoj savršenosti. Ra-

zumna je duša »vera humani corporis forma informans (Q. IV<sup>2</sup>).« Njezino sjedište nije »in sola glandula pineali«. Razumna duša na taj način je oblik tijela, da opstoji u svim njegovim oživljenim dijelovima neposredno prisutna po vlastitoj biti, ipak njezino prvotno sjedište izgleda, da se ina postaviti »in calloso corpore«. Perić raspravljajući o spoju duše i tijela ruši Leibnitzov sustav »harmoniae praestabilitae«, jer se protivi našoj svijesti i ukida u stvarenju djelatnu, uzročnu snagu. Sa istih razloga zabacuje i Malebranche-v okazionalizam. Duša fizično i uzročno upliva i djeluje preko tijela. Ona poznaje stvari preko predodžbe, koju um predodčuje primivši utisak izvana. U načinu poznanja zabacuje postupak Hobbes-ov, Arnaldi-ja i Genuense-a. Ideje su djelatnosti naše pameti. Njih stičemo trudom i naporom, a ne uspomenom. Mi ne vidimo sve stvari u Bogu, kako Malebranche uči. Čovječja pamet proizvada u sebi pojmove stvari. Uspomena ljudske pameti u čovječjem tijelu mnogo ovisi o dobro raspoloženoj djelatnosti moždana. Ljudska volja ne može htjeti zlo kao zlo. Ona je slobodna.

Posljedni traktat Perićeve filozofije radi o teodiceji. Opstojnost Božju dokazuje a posteriore [Q. I]. Bog i svijet nijesu iste supstancije. Bog je samo jedan [Q. III]. On je prvi uzrok svega stvorenoga [Q. IV]. Svim upravlja i ravna. U sve čine stvorova utječe neposredno. Fizičnu premociju odbacuje.

Najbolje je Perićevo filozofsko djelo psihologija. On je moderni, sholastični filozof, i to kod nas svojega doba možemo bez preteravanja reći jedan između prvaka. Preko trideset i tri godine predavaše filozofiju.

### Anonimna tumačenja osam knjiga Aristotelove fizike.

I. Commentarii in octo libros Aristotelis Physicorum. Format 20 × 15 cm. Rukopis pripada franjevačkom arhivu u Makarskoj. Broji 373 str. Potiče iz g. 1747.

II. Disputationes in octo libros physicorum iuxta sententiam doctrinamque doctoris mariani subtilis Scoti. 1668. 1a Augusti. Format 20½ × 16 cm. Čini se, da je djelo napisao o. Josip Benedikt Cassinius pod nadzorom o. Kažimira iz Laude, a u Zaostrog donio i ostavio o. Šimon Bračanin.

III. Disputationes in octo libros physicorum Aristotelis iuxta mentem... Joannis Duns-Scoti... Rukopis se nalazi u Zaostrogu u lošijem stanju i na svršetku okrnjen, formata 20 × 16 cm.

IV. In libros octo physicorum Aristotelis. Format 18 × 13 cm. Rukopis je u zaostroškom arhivu, a napisan, 2. VI. 1708.

★

ad I. Prvi filozof raspravlja o fizičnom tijelu. Tumači njegove prve principe: tvar i oblik. Tvrdi, da atomi nijesu prvi principi pri-

rodnog tijela (str. 18). Prva tvar ima vlastitu opstojnost, koja je razdijeljena od opstojnosti oblika (str. 30). Ona ne može prirodno opstojati bez svakog oblika (str. 36). Teži za savršenijim (str. 61). U čovjeku duša daje supstancijalni oblik tijelu. Ne protivi se imati više podređenih, supstancijalnih oblika (str. 85). Brani oblik tjelesnosti (str. 144). Uči, da je priroda princip i uzrok kretnje i mira (str. 153). Uzrok je princip, koji utječe u nešto drugo (str. 169). On se dijeli na materijalni, formalni, djelatni i konačni. Potom o njima posebno nadugo raspravlja. Bog utječe u sve i pojedine čine drugotnih uzroka neposredno. Pripušta, da može biti nadprirodno bilokacija (str. 290). Mršavo rješaje pitanje vremena. Kretnja je čin bića u mogućnosti, kao u mogućnosti (str. 320).

ad II. Drugi filozof nakon uvoda radi o principima prirodnog tijela; napose o tvari; obliku; spoju; prirodi i umjetnosti; unutrašnjim principima i uzrocima; o vanjskim uzrocima; volji, sreći, slučaju; kretnji; susljednomu; beskonačnomu; mjestu; praznomu; trajanju i vremenu. Djelo svršuje, 17. IV. 1669., pod zaštitom o. Kažimira iz Lande, lektora filozofije. Na 3. I. 1669. počimlje »Disputationes in tres libros Aristotelis de anima secundum mentem doctoris subtilis Joannis Duns-Scoti.« Najprije raspravlja o duše biti, obliku, stanovanju u tijelu, besmrtnosti; o njezinim moćima i silama; organima i ćutilima; o umu i volji; o rastavljenoj duši od tijela; o njezinom spoznanju u takovom stanju.

ad III. Treći filozof raspravlja o prirodi i njezinom predmetu; o unutrašnjim i vanjskim principima tijela »in fieri« i »facto esse«; o prvoj tvari, o kojoj zabacuje Descartes-ov nazor. Uči, da je duša oblik, koja ima podređeni tjelesnosti. Privacija sa sobom nosi nedostajanje oblika, čija je privacija. Tumači prirodu i umjetnost; uzročnost; Božji sutjecaj. Knjiga je okrnjena, jer su protumačene samo prve dvije knjige Aristotelove fizike. Tumačenje ostalih knjiga otišlo je izgubljeno.

ad IV. Četvrti filozof pretresa pitanja o principima prirode, kao o prvoj tvari; bitnosti i opstojnosti; obliku; atomističnoj teoriji, koju pobija; o sastavljenomu, spoju; uzrocima; beskonačnomu. Pobija pojam Henrika iz Ganda i Durandov. Zatim o susljednomu, zabacujući Zenonovo mišljenje, Aristotela i modernih. Donosi vlastito. Raspreda o mjestu, o kojemu zastupa vlastito mišljenje; o vremenu, vječnosti i svijetu. Posljednji traktat je izraden mnogo bolje i samostalnije od prošlih. Prva tri dosta ropski drže se Skotovih nazora i tumačenja, premda današnja kritika drži, da je tumačenje osam knjiga o prirodi podmetnuto dielo Skotu, ovaj pak na više mjesta istupa samostalno i osvrće se na moderne filozofe.

**Anonymi.** In universam philosophiam praefatio. Radi o definiciji filozofije, njezinoj razdiobi i raznih znanosti (1—5). Rukopis je formata 21 × 16 cm., a čuva se u franjevačkom arhivu u Makarskoj. Najprije se obrađuju: Institutiones logicae (f. 4b—40a), u kojima raspravlja o trima umnim operacijama, shvaćanju, sudenju

i dokazivanju. Poslije toga nastavlja se velika »Logica«, u kojoj raspreda o pojmovima. Pobija nazore Descartes-a, Malebranche-a, Leibnitza i Wolfa; influksionista, epikurejaca i arapskih peripatetika. Dokazuje, da nam nije urođena ideja o Bogu. Zatim raspravlja o sudu. Kritizira i zabacuje Descartes-ovu metodu opće sumnje naznačujući stalne kriterije očevidnosti istine. Ovo je djelo izvrsno obrađeno u svakom pogledu. Jukićeva filozofija ima doirnih točaka sa ovim rukopisom. Treće djelo u ovom kodeksu nalazi se »Metaphysicae disceptationes«. Nakon uvoda raspravlja o pneumatologiji. Uči, da »je moralno očevidno, da Bog opstoji«. Božja se opstojnost dokazuje iz fizičnih učinaka. Tvrdi, da se Božje predznanje može vrlo dobro spojiti sa kontingencijom slobodnih čina. Bog utječe u sve čine. Fizična promocija vrijeda slobodu. Osim Boga ima stvoren duh ili duša o kojoj zasebno radi. Ona je samo jedna i nerazdijeliva u čovjeku. Ima razne moći i navike može steći. U dodatku raspravlja o čistim duhovima. Zadnje djelo jest »de Meteoris«. Ispituje o tvari meteora, oblaku, rosi, slani, kiši, tuči, munji, gromu vatri, dugi, sjevernoj zori, vjetrima, barometru i hidrometru.

Auktor je verziran u svim filozofičnim pitanjima svojega doba. On spada na moderne sholastike. U nuglu prve strane uklopa nalazi se upisano »Jacobus Mendoni«. Je li on pisac ovih filozofskih djela? Ne može se izvjesno ništa reći. Rukopis potiče iz druge polovice sedamnaestoga vijeka.

**Logica.** Rukopis pripada franjevačkom samostanu u Makarskoj. Format  $21 \times 16$  cm. U logici radi o terminima, stanju, glagolu, govori; razdiobi, izreci; silogizmu. Sva ova pitanja spadala bi na manju logiku. U velikoj raspravlja o umjetnoj logici, kao znanosti; o njezinim svojstvima, razdiobi, potrebi i predmetu; o univerzalima uopće; o logičnom univerzalu; o univerzalima napose; o individuu, razlici, vlastitomu; katagorijama i dokazivanju. Poslije velike logike dolaze »Disputationes in octo libros physicorum Aristotelis«, u kojima se razvija i tumači aristotelična nauka prema skolastičnoj filozofiji. Dobro su obrađene rasprave o osobi, bitnosti i opstojnosti. Ima i »Disputatio metaphysicalis«, u kojoj se radi o razludžbama i istovjetnostima, osobito u formalnoj Skotovoj razludžbi. Tomus tertius in Aristotelis metaphysicam« raspreda o predmetu metafizike; biću, supstenciji i svojstvima bića. Rukopis napisan na pergament-papiru potiče valida početkom sedamnaestog vijeka. Obradba je srednja i dosta se ropski drži Skota.

**Logica.** 5. IX 1784. Bononiae. Format  $21 \times 15\frac{1}{2}$  cm. f. 38. Rukopis se čuva u Zaostrogu. Najprije raspravlja o imenu, razdiobi i postanku filozofije; zatim o pojmovima, glasovima, terminima, izrekama i silogizmima; konačno o Descartes-ovoj sumlji i kriterijima istine. Djelo je svršeno 1786.

**Summulae.** Format 19 × 14 cm. Rukopis pripada zaostroškom arhivu. U njemu se raspravlja o trima umnim operacijama. Najprije o terminima, pretpostavci, uzlazu i silazu, oznaci i razdiobi; zatim o imenu, glagolu, govoru i izreci; konačno o dokazivanju.

## Molenje krunice u listopadu.

Leo XIII. odredio je dekretom SRC od 20. VIII. 1895. da se u svim stolnim i župnim crkvama, kao i u svim crkvama i javnim oratorijima, posvećenim Blaženoj Djevici, te i u onim crkvama, koje odredi mjesni Ordinarij, po cijelom katoličkom svijetu, svake godine svaki dan u mjesecu listopadu moli krunica zajedno s lauretanskim litanijama, »quoadusque tristissima perdurent adiuncta, in quibus versatur Catholica Ecclesia, ac de restituta Pontificis Maximi plena libertate Deo referre gratias datum non sit« (DA 3666.). Nekima se dakle činilo, tako na pr. i Ordinariju goričkom, da je poslije konkordata, što ga je sklopila sv. Stolica s kraljevinom Italijom, prestala ova dužnost moliti krunicu u mjesecu listopadu. U službenom »Folium Archidioecesis Goritiensis«, 1930. VII. str. 51. izriče se misao, da nije potrebna službena deklaracija, da je ova dužnost prestala. Ipak gorički Ordinarijat ne određuje, da se ova pobožnost, koja je vjernicima postala tako dragom, obustavi, jer mnogi važni razlozi govore za to, da se ona i nadalje vrši, tako na pr. radi nedostatka svećenstva, radi nedolične nošnje ženskih osoba i slično.

Kako to vjerojatno nije bilo posve osamljeno mišljenje, primjećuju rimske »Ephemerides Liturgicae« 1930. 523/4, da ne spada na župnike, pa ni na mjesne Ordinarije, nego samo na rimskog biskupa, prosuditi, da li se Crkva i danas još nalazi u teškim prilikama, radi kojih je Leo XIII. propisao molenje krunice u listopadu. Stoga će ne može govoriti o prestanku ove dužnosti, dok se sv. Stolica o tomu ne izjavi. Prema tomu, zaključuju »Ephemerides Liturgicae«, u praksi ne treba ništa mijenjati, dok sv. Stolica ne reče svoju.

Zanimljivo je ipak, da »Ordo divini Officii recitandi Sacrique peragendi iuxta Kalendarium Universalis Ecclesiae pro anno Domini 1932.« tako u izdanju Mariettievu, kao i u izdanju »Ephemerides Liturgicae« ne donosi više na početku mjeseca listopada upozorenje o molenju krunice, kako je to bivalo prije sklopljenog talijanskog konkordata.

Dr D. K.